

Route langs woonhuizen van bekende Leeuwarders

N.B. De hieronder beschreven route is uitgezet door de Leeuwarder Historische Vereniging "Aed Levwerd" in het kader van de Open Monumenten Dag 2004 (zie voor de betreffende publicatie [elders op deze website](#)) en enigszins bijgewerkt in 2022.

We beginnen onze tocht bij *Uniabuurt 8* (1). In dit pand bracht rond 1840 Laurens Alma Tadema zijn jeugd jaren door, voordat hij wereldberoemd werd als schilder. Meer dan een eeuw lang was hier Café 'De Ossekop' van de familie Eygelaar gevestigd. De familie Tadema heeft ook aan het Blokhuisplein (nr. 18) en de Weaze (nr. 29) gewoond.

Naast het grote huis met de opvallende gevel van omstreeks 1800 treffen we om de hoek het volgende open monument aan: *Ossekop 11* (2). Waar tot voor kort het advocatenkantoor van de gebroeders Anker en Anker is gevestigd, werd vier eeuwen geleden Saskia van Ulenburgh, de eerste vrouw van Rembrandt, geboren. Het buurpand *Ossekop 13* is net als nr. 11 een oude patriciërs woning (3). In de 19e eeuw woonde er o.a. burgemeester W.J. van Welderen Rengers.

Vanaf het Blokhuisplein, waar met name in de achttiende eeuw de meeste Friese ter dood veroordeelden werden geëxecuteerd, is er een goed uitzicht op gevangenis De Blokhuispoort (gereed in 1876). Bekende criminelen als Jut, dr. O. en Age M. zaten hier opgesloten. Linksafslaand passeren we het opvallende woonhuis/atelier van Piet

de Vries (1897-1992) in Druifstreek 63. Deze architect maakte naam met ontwerpen in de Amsterdamse en Delftse School.

Voor ons zien we in de verte de Tweebaksmarkt en Turfmarkt met als grote beeldbepalende monumenten de Kanselarij en het Provinsjehûs. Deze straten hebben een deel van hun grandeur verloren. Enkele gevels van voormalige patricierswoningen herinneren nog aan voorname bewoners. In Tweebaksmarkt 47 woonden de burgemeesters Beucker Andreae en Patijn. Tweebaksmarkt 36 (Sminia) en Turfmarkt 24 (Eysinga) hadden zelfs adellijke bewoning.

We gaan linksaf de Oude Oosterstraat in. De Oosterstraat is de oudste winkelstraat in de stad. Cartograaf Johannes Sems en schilderes Margaretha de Heer hebben hier of in de buurt gewoond. Op de hoek met de Ossekop staat het 'huis met de gladde gevel', één van de oudste huizen van Leeuwarden. Rechtsaf de Groentemarkt op gaat het richting Brol en De Kelders.

De Brol ontstond in het begin van de 16e eeuw toen de driesprong van grachten met stenen gewelven werd overkluisd. Het plein heeft lang als marktplein gefungeerd. Ook vonden er ooit de executies plaats en werd er gestraft middels de kaak of pronkpaal. De Kelders is een straatnaam die we letterlijk moeten nemen. In de vijftiende eeuw werd hier aan de steile terprand een hoge straat met een lage kade aangelegd, de Bierkade, met kelders die tot onder de aanliggende huizen doorliepen. Lange tijd hebben de bierdragers hier het straatbeeld bepaald.

Vlakbij, aan de Weaze, woonden Willem Augustijn van Sloterdijck (1714-1763), de hoofdpersoon in de roman 'Gewassen Vlees' van Thomas Rosenboom, en politicus Daam Fockema (1771-1855). Op de hoek met de Aytasteeg had Viglius van Aytta (1507-1577), adviseur van keizer Karel V, een huis. Voor Viglius is in 2018 een standbeeld opgericht voor de Kanselarij. Op Over de Kelders 8 stond het huis waar van 1614 tot 1619 de dichter Jan Jansz. Starter heeft gewoond. In 1953 is aan de gevel een plaquette aangebracht.

Langs de Kelders links van de gracht vervolgen we de wandeling tot we op de volgende brug, de Korfmakerspijp, op het beeldje van Mata Hari stuiten. Mata Hari liet rond 1900 het bloed van de Parijse beau monde sneller stromen en werd als vermeend spionne voor Duitsland door de Fransen geëxecuteerd. Ze werd in 1876 onder de naam Margaretha Geertruida Zelle geboren in *Kelders* 33, het tweede huis vanaf de dichtstbijzijnde hoek (4).

Hier in de buurt woonden meer beroemdheden, die veelal opgroeiden boven een winkel. Op De Kelders 15 woonde journalist-schrijver Alexander Cohen (1864-1961). Zijn geboortehuis op de hoek van de Tuinen en de Voorstreek staat er al lang niet meer. Op de Vismarktpijp ligt het poëzietableau van Slauerhoff (1898-1936) met het gedicht 'het einde' precies tussen het geboortehuis (Voorstreek 33) en latere woonhuis (Voorstreek 26) van Jan Jacob Slauerhoff in. In 1987 werd in de etalageportiek van Slauerhoff Interieurs een zeefdruk achter plexiglas onthuld door de zus van de dichter. Op Voorstreek 34boven woonde muziklerares Geesje Poutsma (1849-1919), op Voorstreek 75 arts Ph. Kooperberg (1849-1917).

Verderop aan deze gracht, maar niet aan de route, staan nog de geboortehuizen van schrijver Francois HaverSchmidt (Voorstreek 80) en Frederik de Haan, landsarchivaris te Batavia (Voorstreek 82). Het geboortehuis van NSB-propagandist Max Blokzijl aan het Dokkumerend is afgebroken.

Vanaf de Voorstreek slaan we linksaf de Wortelhaven in, die overgaat in de Eewal. Op Wortelhavel 81 woonde tuinarchitect L.P. Roodbaard, die o.a. de Prinsentuin en de Algemene Begraafplaats aan de Spanjaardslaan ontwierp. De Eewal is een lommerrijke, in 1884 gedempte gracht, die vele historische panden kent. Een daarvan is *Eewal 76* (5). Hier woonde o.a. Ernst Vegelin van Claerbergen, secretaris van stadhouder Willem Frederik. Het was gebruikelijk dat hoger geplaatsten in de buurt van Stadhoudelijk Hof en Stadhuis een woning zochten.

Halverwege de Eewal maken we weer rechtsomkeert. We bezoeken niet de woonhuizen van hoogleraar en later Raad van State-voorzitter Petrus Camper (Eewal 52) en artsenfamilie Baart de la Faille (Eewal 56) en evenmin de voormalige residentie van de gouverneur (Gouverneursplein 44). Aparte vermelding verdient nog wel het geboortehuis van componist Richard Hageman (1881-1966). Hij werd geboren naast het Stadhuis (Sint Jacobsstraat 35) en emigreerde op jonge leeftijd naar Amerika, waar hij in 1940 een oscar won voor de muziek bij de film Stagecoach (met John Wayne). In de verte zien we centraal op het Hofplein het standbeeld van stadhouder Willem Lodewijk (1560-1620), die als eerste van de Friese Nassaus in het achter dat beeld gelegen Stadhoudelijk Hof resideerde. In een zijstraatje van de Eewal, de Suupsteeg, groeide Janny Vlietstra, tot voor kort lid van de Eerste Kamer, op.

We slaan linksaf de Slotmakersstraat in. Voor de oorlog woonden in deze omgeving veel joden. De in het Oranjeklooster (Boterhoek) geboren Meyer Linnewiel woonde hier in de buurt voordat hij naar Amsterdam vertrok en aldaar carrière maakte als standwerker Kokadorus. Prof. Mozes Troostwijk, o.a. burgemeester van Amersfoort en lid van de Raad van State, groeide op in Bij de Put 36. Op het taps toelopende pleintje herinnert een eenvoudig metselwerk nog aan de openbare watervoorziening die tot in de 19e eeuw dienst heeft gedaan. De bekende dominee en journalist Ype Schaaf werd geboren in Breedstraat 60. Het huis *Bij de Put 15* was in de 18e eeuw in bezit van Willem van Haren (1710-1768), dichter en staatsman (6).

In de Grote of Jacobijner Kerk treft u grafzerken van voorname Leeuwarders aan. De Stadhoudelijke grafruimten zijn in dit verband opmerkelijk. In de kerk herinnert een gedenkzuil aan J.H. Nieuwold, onderwijsvernieuwer in het begin van de 19e eeuw. Wij vervolgen onze weg door de Monnikemuurstraat. Het eerste pand aan de rechterzijde, een restant van het oude Ritske Boelema-gasthuis, wordt momenteel gerestaureerd door de NV Stadsherstel. Bokser Rudie Koopmans (1948) woonde onder meer op Nieuweburen 92 (boven). Ook Jan Riedstra, de rijkste man van Friesland, woonde op de Nieuweburen.

Via de Vijzelstraat loopt u naar de Arendstuin. In het enig overgebleven huis heeft stadsarchitect Thomas Romein lange tijd gewoond (7). De renovatie is in volle gang en sluit aan bij de geplande nieuwbouw aan dit stukje stadsgracht. Langs de oude manege en het Stedelijk Gymnasium leidt de route naar de *Reijndersbuurt 5* (8). De in Leeuwarden geboren en in Stiens getogen Pieter Jelles Troelstra heeft aan het

begin van zijn carrière als advocaat en politicus kort op verschillende plaatsen in Leeuwarden gewoond, o.a. aan de Reijndersbuurt.

We steken de Noorderweg over en passeren bij de Infirmierie het monument ter nagedachtenis aan schrijver-verteller Waling Dijkstra. Ter hoogte van de Wissesdwinger steken we wederom de weg over en gaan richting Jacobijnerkerkhof. Het loont de moeite links een blik te werpen op de laat-middeleeuwse uit het lood hangende zijwand van de vroegere kosterij. Op het Jacobijnerkerkhof aangekomen krijgen we zicht op het Joodse monument en de vroegere Joodse school. Vervolgens komen we in de Grote Kerkstraat op nr. 238 het oudste woonhuis van de stad tegen, 'Keimpemastins' of Pastoorshuis, vanaf de vroege vijftiende eeuw de pastorie van de in 1785 afgebroken Lieve Vrouwekerk van Nijehove, die aan de overkant van de straat stond, waar rond 1900 het voormalige Sint Elisabethklooster verrees. Vlakbij het hoogste punt van de terp tegenover de Waalse kerk is het volgende haltepunt: *Grote Kerkstraat 73* (9). Dit lage huis omringd door hogere bebouwing bood onderdak aan Obbe Rommerts, actief in de vroege arbeidersbeweging.

In het huis op de hoek met de volgende zijstraat woonde ooit Margaretha Zelle (1876-1917), beter bekend als Mata Hari (10). De entree van het oud Sint Anthoon in de Beijerstraat is versierd met een metalen gedenkteken voor architect-schilder Vredeman de Vries (1526-1609). In Pijlsteeg 3, een tiental meters naar rechts, had de schilder Gerrit Benner een winkeltje. Op de gevelsteen van Grote Kerkstraat 43 zien we een stins in zijn originele, laat-middeleeuwse vorm, toen zij primair een defensieve functie had. De gevelsteen met het onderschrift Aed Levwerd werd tot logo verheven van de gelijknamige vereniging, die nu al jaren in Leeuwarden de Open Monumentendagen organiseert. Het jaartal 1171 is zeker fout en dient vermoedelijk als 1571 gelezen te worden.

De gevelsteen uit 1992 boven de ingang van de Hofwijck, toont een voorstelling van de Holdingastins, die hier vroeger stond en waar in de eerste helft van de achttiende eeuw 's Lands munt gevestigd was. Bekendste bewoner was 'den Ontzaggelijken Generaal' Hans Willem baron van Aylva (1633-1691). Evenals het oostelijk gelegen Sint Anthony Gasthuis was ook de Hofwijck vroeger een gasthuis, maar beide zijn inmiddels verbouwd tot huurwoningen. De tussenliggende Sint Anthonystraat was ooit een stadsgracht en vormde de grens tussen Oldehove en Nijehove. Tegenover deze straat bevindt zich het Bestuurshuis van het Sint Anthony Gasthuis, de oudste liefdadigheidsinstelling van Leeuwarden, die reeds in 1425 wordt vermeld.

Het oude herenhuis *Grote Kerkstraat 31* werd lang gebruikt als pastorie van de Noorderkerk (11). Inmiddels is de kerk bij de Fryske Akademy getrokken, terwijl de pastorie weer tot woonhuis is verbouwd. In het pand woonde ruim een eeuw geleden de theoloog H.H. Kuyper (zoon van Abraham Kuyper).

Het Grietmanshuis tegenover nr. 31 op de hoek met de Bollemanssteeg is te beschouwen als een typisch voorbeeld van de residenties van de gewestelijke elites die in de zeventiende en achttiende eeuw de touwtjes in handen hadden. Heel lang was het huis in bezit van de familie Schwartzenberg en Hohenlansberg. De laatste adellijke bewoner, jonkvrouwe Adriana Wilhelmina van Andringa de Kempnaer schreef in haar dagboeken: "Het huis waarin ik woonde en geboren was, behoorde

tot eene der grootste en ouderwetste van Leeuwarden en er grensde een ruim koetshuis met stalling aan, die door een gang met het voorhuis verbonden waren”.

Ter plaatse van nr. 27 had de drukker Claude Fontaine in het midden van de 17e eeuw zijn domicilie. Vroege socialisten Oebele Stellingwerf en Trui Jentink bewoonden samen Grote Kerkstraat 23 boven. Via de Doelestraat bereikt u het *Coulonhûs* (12), onderdeel van de Fryske Akademy. Teruggekeerd in de Grote Kerkstraat bekijken we nummer 20 (13). De voormalige patriciërswooning maakte lang deel uit van het complex van drukkerij Jongbloed. Op nummer 18 woonde ooit een heuse prins, de prins van Waldeck, eigenlijk een huurling die in 1793 sneuvelde tegen de Fransen.

Aan de andere zijde bevinden zich de Stadhoudelijke rijsschool en stallen, nu in gebruik als tentoonstellingsruimte van het keramiekmuseum, en een fraai gebeeldhouwd poortje in barokstijl uit 1680. Het museum Princessehof is een complex van uiteenlopende bouwwerken dat een unieke collectie keramiek herbergt (14). Het kunstwerk op de zijgevel bij de entree herinnert aan de graficus M.C. Escher, die in het voormalige paleis van stadhouders-weduwe Maria Louisa van Hessen Kassel ter wereld kwam.

In het pand op nummer 9, nu in gebruik als museumwinkel, nam in de jaren dertig van de vorige eeuw de dichteres Anna Maria Catharina Buma haar intrek. Zij woonde er met haar tweede man, gemeentearchivaris A. van der Minne. Ten huize van Anna Buma, die als een van de weinige vrouwen actief was in de Fryske Beweging, vonden geregeld bijeenkomsten plaats van Friese schrijvers en intellectuelen. Toen zij onder invloed kwam van de NSB, kreeg het gezelschap ook hoog Duits bezoek - van onder anderen de archeologen Hermann Wirth en Arend Lang - dat de Friese intellectuele elite voor het nationaal-socialistische karretje probeerde te spannen.

Het museum grenst direct aan het Heer Ivohuis (15). Dit huis en het straatje zijn vernoemd naar heer Ivo Johannes, de zestiende-eeuwse pastoor en deken van Oldehove. Sinds enkele decennia heft het pand een horecabestemming. Tegenover het Princessehof staat de voormalige Middelbare Meisjesschool. Mata Hari heeft er nog onderwijs genoten. De zusjes van Vincent van Gogh zaten hier op kostschool.

Het Oldehoofsterkerkhof laten we voor wat het is. We gaan de Kleine Kerkstraat in. Schilder Nicolaas Huppes woonde op nr. 38. Op de noordelijke hoek met de Bagijnestraat heeft vestingbouwkundige Menno van Coehoorn een aantal jaren gewoond boven of achter de oude (afgebroken) Infirmierie. Via de Kleine Kerkstraat bereikt u de Nieuwestad. Eventueel kunt u nog een bezoek brengen aan de grutterswinkel in de Nieuwesteeg, om de hoek links. In dat geval komt u langs of in de buurt van de woonhuizen van August Brenninkmeijer, grondlegger van C&A (Nieuwestad 162) en Titia Bergsma, begin 19e eeuw de eerste westerse vrouw in Japan (Nieuwestad 63). Over de Vrouwenpoortsbrug kunt u naar de Westersingel, waar we deze wandeling afsluiten bij het voormalige woonhuis van schrijver Geert Mak (16).